

Omar Hassan

A PODEMOS ÉS A BALOLDALI POPULIZMUS¹

¹ Eredeti tanulmány: Hassan, Omar (2016): Podemos and left populism. In: *Marxist Left Review*, No. 11.: 1–24. Copyright © 2016, © Marxist Left Review.

Ez a tanulmány a Podemos 2014-es felemelkedését és az azóta befutott politikai pályáját elemzi, mely a gazdasági világválságra és az azt követő megszorításokra reagáló Indignados mozgalom hamvain született, de a tanulmány szerint sikeresen elkerülte annak antipolitikai, anarchisztikus tévútjait. Azonban a Podemos politikai cselekvése több volt, mint ösztönös populizmus, mivel a párt közvetlen módon is alkalmazza Ernesto Laclau és Chantal Mouffe posztmarxista populizmuselméletét. Az írás azonban alapvető kritikákat fogalmaz meg mind Laclau és Mouffe elmélete, mind pedig a Podemos ebből fakadó politikái felé. Hassan szerint végigkövetve a Podemos 2014 és 2016 közötti pályáját, a pártnak a populizmuselméletre alapozott politikai cselekvése eléllt az antikapitalista álláspont képviselésétől, felszámolta a párt belső demokráciáját, és így elszakította a szervezetet a mozgalmi alapokról.

A Podemos térnyerése 2014-ben alapjaiban rengette meg a spanyol politikát. Az Indignados mozgalom hamvaiból felemelkedő Podemos radikális kihívást jelentett a hitelét veszített spanyol politikai rendszerrel szemben, és kifejezésre juttatta a spanyol társadalom felháborodását, melyet a jóléti rendszer elleni neoliberális támadás keltett. A Podemos milliókat mozgató meg, és kevesebb mint egy évvel a megalakulása után 25%-os támogatottságot ért el, ami a spanyol állam történetében egyedülálló teljesítménynek számít. Nem csoda hát, hogy miközben Pablo Iglesias, a Podemos vezetője, az egyik legismertebb politikai szereplő lett Spanyolországban, sokan arra számítottak, hogy a Szocialista Párt helyett ők lesznek a baloldal legerősebb pártja.

Ami a leginkább izgalmasnak tűnt ezzel a projekttel kapcsolatban, az az, hogy úgy látszott, ez egy új módot kínálhat arra, hogy a tömegek hatást tudjanak gyakorolni a politikára. A Podemos nem kezdett el türelmesen kádereket és aktivistákat toborozni, valamint került a hagyományos szocialista témákat és gyakorlatokat is. Sőt, Iglesias nyíltan támadta a már létező baloldali szerveződések, mondván, hogy azok fásultak, túl dogmatikusak és feleslegesek.

2014 diadalmas retorikája azonban a mából nézve erősen túlzónak tűnik. A 2015 decemberében lezajlott választások sikere ellenére egyre több aktivista bírálja a pártot mérsékelt politikája és antidemokratikus belső működése miatt. Tekintve, hogy a Podemos egyre nagyobb politikai jelenlétet szerez magának a polgári állam intézményein belül, és azt, hogy lehetségessé vált, hogy még a neoliberális politikát folytató Szocialista Párt kormányát is támogatná, az imént említett vita idővel várhatóan egyre hevesebb lesz.

Ez a tanulmány a Podemos térnyerésének főbb okait kívánja feltárni, és kritikai elemzés alá veti a pártvezetés által követett politikai elméletet és stratégiát, név szerint a posztmarxizmust és a baloldali populizmust.

A SPANYOLORSZÁGI KONTEXTUS – VÁLSÁG

Spanyolország 1999-es belépése az eurózónába egy időre esett egy gazdasági fellendülés és jólét által jellemzett, számos fejlett kapitalista ország által megtapasztalt időszakkal. Azóta kiderült azonban, hogy ez a növekedés jórészt látszólagos volt, a hamis siker alapját pedig leginkább a nemzetközi hitelezés és az ingatlanbuborékok képezték, melyek leginkább a gazdaság vezető ágazatainak alacsony nyereség rátáira vezethetők vissza (Miley 2015a; Geier 2008). A munkásosztály és a középosztály egy bizonyos része profitált ebből a helyzetből, hiszen – elsősorban az építőiparban – a kedvező hitelekhez való könnyű hozzáférésnek köszönhetően sok munkahely keletkezett. Eközben mások – főként a fiatalok – a hihetetlenül megnövekedett árak miatt kiszorultak az ingatlanpiacról. A kialakult helyzet legnagyobb nyertesei az építőipari cégek, az ingatlanfejlesztők és más nagybefektetők voltak. A 2008-as pénzügyi válság szétrombolta ezt a modellt: a szűkülő hitelpiacok az ingatlanárak zuhanásához és az építőipar visszaeséséhez vezettek, ez pedig számos más problémával kiegészülve súlyos gazdasági válságot eredményezett.

A spanyol állam élén a prosperitás időszaka alatt a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) állt. A görögországi PASOK-kal sok hasonlóságot mutató PSOE az 1970-es években a katonai diktatúrából a liberális demokráciába való átmenet pártja volt, és mélyen be volt ágyazva az állami intézményekbe. Annak ellenére, hogy Zapatero személyében a PSOE-nek karizmatikusnak éppen nem nevezhető vezetője volt, a párt népszerűnek számított azt követően, hogy kivonták a spanyol katonákat Irakból, engedélyezték az LGBTQ-párok házasságát és enyhítették az abortusztörvényt.

Kezdetben Zapatero a válság keynesiánus kezelését támogatta, azt ígérve, hogy „nem a munkások fognak fizetni a válságért”.² Azonban a pénzügyi piac kétévnyi válsága, a legtöbb európai ország megvetése és Barack Obama személyes lobbizása hatására a PSOE a válságkezelés jellegzetesen polgári módját választotta: bejelentette a nyugdíjkorhatár megemelését, jelentősen csökkentette a közalkalmazotti béreket, és megnyirbálta a jóléti juttatásokat és a fogyatékosági támogatásokat.

Ezek az intézkedések rendkívüli közfelháborodást váltottak ki a spanyol társadalomban. A 2011-es előrehozott választások során a Zapatero-kormány csak a szavazatok 28,8%-át szerezte meg, ami a legrosszabb választási eredménynek számít a PSOE történetében, ez pedig egyet jelentett a jobboldali Néppárt (PP) fölényes győzelmével. Mindez azonban nem jelentett jobboldali eltolódást, hanem inkább a munkásosztály kiábrándultságát mutatta meg, hiszen egyszerre nőtt a nem szavazók aránya és a kommunista eszméket képviselő Egyesült Baloldal (IU) támogatóinak a száma is.

2 Erről lásd Luke Stobart tudósítását a *Socialist Worker* 2010 május 18-i számában, *Spanish workers ready to fight 'savage cuts'* címmel.

Sajnos a PSOE elutasítása nem vezetett azonnal a munkásosztály küzdelmének fel-lendüléséhez. Akadt néhány jól szervezett és látványos demonstráció, több sztrájk is zajlott ágazati szinten, sőt 2010 szeptemberében egy sikeres egynapos általános sztrájkra is sor került. Ezek az események azonban nem álltak össze tartós mozgalommá, jórészt a szak-szervezeti apparátusok passzivitásának és jobboldali politikájának köszönhetően (Antentas 2015a). Ez a kezdeti ellenállás végül 2011 januárjában egy gyalázatos politikai vereséggel végződött, amikor is a fő szakszervezeteket tömörítő szövetség egy szégyenteljes egyez-ség keretében támogatásáról biztosította a kormány neoliberais reformjait. Bürokratikus politikájából kifolyólag – választási sikerei ellenére – az Egyesült Baloldal szintén képtelen volt egy megszorításellenes utcai vagy munkahelyi mozgalom kiépítésére, az antisztá-linista baloldal pedig túl kicsi volt ahhoz, hogy bármiféle hatással legyen az eseményekre. Egyik létező baloldali szerveződés sem volt képes tehát arra, hogy politikai koordinációt és vezetést kínáljon a megszorítások miatt felháborodott tömegeknek. Mindeközben a mun-kanélküliségi ráta 20% fölé emelkedett, azoknak pedig, akik elég szerencsések voltak ahhoz, hogy megtarthassák a munkahelyüket, csökkent a fizetése.

ANTIPOLITIKA ÉS AZ INDIGNADOS MOZGALOM

Csak ezzel a kontextussal együtt érthetjük meg azt, hogy egy *¡Democracia Real Ya!* (Valódi Demokráciát, Most!) nevű parányi kezdeményezés hogy tudta magát kinőni egy akkora társadalmi mozgalommá, amekkorát nem látott az ország a Franco-rendszer megdöntése óta. Az első nagygyűlést május 15-ére szervezték, ami történelmi fordulópontnak bizo-nyult, ugyanis aznap a diákok, munkások és egyéb elnyomott csoportok tömegeinek frusztrációja végre kifejeződésre jutott az országszerte zajló hatalmas tüntetésekből és térfoglalásokban.

Az Indignados mozgalom politikája leginkább az anarcholiberalizmus egyik formája-ként írható le. Mint sok más 2011-ben felbukkanó politikai megmozdulás világszerte, té-máit és stílusát tekintve az Indignados is erősen anarchista jegyeket mutatott, ami különösen a bázisdemokrácia és a közvetlen cselekvés hangsúlyozásában nyilvánult meg. Bár a táborok politikája sokféle volt, az életmódszerű szerveződés elemei különösen domi-nánsak voltak azokon a helyeken, ahol az autonomisták erősek voltak, ahogy az aktivisták az elfoglalt területeket igyekeztek a szabad cserekereskedelem, a kommunaszzerű életvitel, és ami a legfontosabb, a konszenzusalapú döntéshozatal terévé alakítani. A horizontalizmus és a konszenzusra törekvő döntéshozatal kritikusi szerint ez gyakran

bénító vitákat és végtelen üléseket eredményezett, amik gyakorta kirekesztették a kevesebb erőforrással rendelkezőket.³

Az autonomisták jelentős befolyása mindemellett azt is jelentette, hogy a mozgalom erősen ellenségesen viszonyult a szervezett baloldalhoz, ami sokszor még a szervezettebb anarchista csoportokra is kiterjedt. A szakszervezeteknek megtiltották, hogy kirakják zászlóikat és jelvényeiket az elfoglalt köztereken, néhány szakszervezeti tüntetés útvonalát pedig újra kellett tervezni annak érdekében, hogy elkerüljék a konfrontációt az Indignados-szal. Majdnem egy évvel a mozgalom születése után néhány frakció még mindig visszautasította a szakszervezetekkel való együttműködést a megszorítások ellen, azonban ez a hozzáállás idővel – elsősorban a 2012-es bányászsztrájk idején – visszaszorult. Hasonlóan autoriter bánásmód fogadta a szélsőbaloldalt is: transzparensaik és zászlóik végig ki voltak tiltva az elfoglalt közterekről, ahogy a baloldali újságok és kiadványok árusítása is tilos volt.

Míg a tiltakozások formája meglehetősen radikális volt, a mozgalmat egészen visszafogott politika jellemezte. Az Indignados fellépett az uralkodó elit korrupciója és nepotizmusa ellen, ami leginkább a Gurtel-ügy során kapott nagyobb nyilvánosságot. A mozgalom nyelvezete és szlogenjei az egész politikai osztály és az amögött működő „rendszer” dühös elutasítását fejezték ki, a kapitalizmus alapjait azonban soha nem kérdőjelezték meg komolyan sem retorikai, sem elméleti szinten. Ehelyett az aktivisták általában a „valódi” demokrácia helyreállításának szükségességét hangsúlyozták, ettől remélve a megoldást a spanyol társadalmi és gazdasági válságra.⁴ Az anarchista megnyilvánulások alatt megbúvó liberális tendenciák megértése fontos lesz ahhoz, hogy megértsük a későbbi fejleményeket, beleértve a Podemos felemelkedését is.

A mozgalomnak ez a jellemzése természetesen vita tárgyát képi. A baloldalon folyamatos vita zajlik arról, hogy az Indignados, az Occupy és az ezekhez hasonló 2011-es megmozdulások milyen mértékben jelentettek szakítást a polgári renddel. Azok, akik szerint az Indignados sokkal radikálisabb a fentebb leírtaknál, két érvvel támasztják alá véleményüket. Liz Humphrys és Tad Tietze (2013) a mozgalom radikalizmusát hangsúlyozzák, az Indignados mozgalmat pedig az „antipolitikus” jelzővel írják le. Több más baloldallal együtt ők is amellett érvelnek, hogy a liberális demokrácia kiüresedése és a politikai elitek

3 Lewis (2015) igen részletes leírását nyújtja ennek a folyamatnak. A horizontalizmus átfogó kritikájáért lásd Freemant (1972), a téma vállaltan marxista feldolgozását pedig Molyneux (2011) végzi el könyve *Consensus Decision-making* című fejezetében.

4 Soha nem sikerült tisztázni, hogy konkrétan mit is jelentett a „Valódi demokráciát, most!” szlogen. Erre példa az a kusza és gyermektegy interjú, amit a mozgalom egyik szóvivője adott Madridban (Barnett 2011).

összemosódása a „civil társadalom” és „az állam” közötti kapcsolat felbomlásához vezetett.⁵ Kiemelik, hogy ennek a folyamatnak az egyik kulcseleme a szociáldemokrácia – pontosabban annak fő intézményei, azaz a pártok és szakszervezetek – integrációja a neoliberális programba. Ez azt eredményezte, hogy a munkásosztály elidegenült saját hagyományos intézményeitől, így megfosztva magát néhány olyan eszköztől, amivel korábban képes volt nyomást gyakorolni a burzsoáziára. A korai Marx és Gramsci munkáira hivatkozva a szerzők azt állítják, hogy ez a fajta elkülönülés történelmileg előremutató, ugyanis nyilvánvalóvá teszi a „politikai társadalom” valódi természetét, azaz azt mint az uralkodó osztály eszközét leplezi le, ami a munkásosztály, és általában véve a teljes népesség feletti hegemónia megteremtésére szolgál.

Mindez csak kevés eltérést mutat a hagyományos marxista analízistől. Humphrys és Tietze azonban továbbmennek, amikor azt mondják, hogy az antipolitika nem egyszerűen a neoliberalizmus és a munkásosztály veresége által gerjesztett attitűd, hanem annak a radikális igazságnak a kifejeződése, miszerint a társadalom alapjaiban véve antikapitalista. Luke Stobart, a Podemos egyik londoni tagja úgy érvel, hogy az Indignados antipolitikus jellege „a rendszer számára komoly kihívást jelent, mert mentes minden olyan szociáldemokrata illúziótól, melyek a korábbi mozgalmakban még megvoltak” (Stobart 2014a). Más írásaikban Humphrys és Tietze éles határt vonnak „a kapitalista politika szférájában való kritikátlan részvétel és azon társadalmi küzdelmek között, amelyek ezt a logikát igyekeznek megkérdőjelezni” (Humphrys és Tietze 2014). Ebből a szempontból nézve az Indignados egy globális progresszív trend legtisztább megnyilvánulása volt, mely a rendszer részét képező politikai pártok és reformpárti intézmények megkerülésével képes volt közvetlenül rendszerellenes formát ölteni (Stobart 2014a).

Ez a következtetés több sebből is vérzik: egyrészt azt eredményezte, hogy az antipolitika képviselői nagyrészt elutasították az olyan hagyományos baloldali intézményeket, mint a szakszervezetek és a politikai pártok. Az *International Socialism*ban megjelent cikkükben Humphrys és Tietze (2014) a következőket írták:

„A kapitalizmusban minden politika szükségszerűen »kapitalista politika«, méghozzá azért, mert a »politikai a modern polgári társadalomnak csak egy elkülönült – és elidegenedett – szférája. Ezért amellett érvelünk, hogy egy társadalmi forradalom konzisztens stratégiája csak »antipolitikus« lehet: a kapitalista állam megszüntetése és a kapitalista társadalmi kapcsolatok felváltása a termelők szabad társulásának

5 Az elmélet bővebb kifejtéséért érdemes meghallgatni a 2014-es Historical Materialism konferencián tartott előadásukat. Interneten: <http://left-flank.org/2014/12/08/abolishing-present-state-things/>. (Letöltve: 2017. 10. 26.).

szervezetével ugyanis meg fogja fosztani az elkülönült politika világát annak minden materiális alapjától.”

Természetesen igaz, hogy a gazdaság és a politika különválasztása a polgári társadalom egyik terméke, és hogy a politika a ma ismert formájában a szocializmusban meg fog szűnni létezni. Azonban Humphrys és Tietze nem látják be azt, hogy a gazdaság és a politika, a politikai és a társadalmi között valóban létező ellentétet csak egy társadalmi forradalom tudja megszüntetni. A francia trockista, Daniel Bensaïd (2015: 170) más kontextusban találóan ír erről a félreértésről: „Az egyik fetisizmus helyébe lép egy másik: a »társadalmi illúzió« váltja fel azt, amit Marx »politikai illúzió«-nak hívott, anélkül azonban, hogy a kettő közt húzóódó tényleges ellentét megszűnne.”

Égészen a forradalmi válságig a baloldal felelőssége ennek az ellentétnek a meghaladása, azáltal, hogy rámutat arra, hogy a társadalmi cselekvők gazdaságról és politikáról alkotott elképzelései dialektikus viszonyban vannak egymással: politikai nézetek formálják a stratégiai döntéseket a különböző társadalmi mozgalmakon belül, a társadalmi mozgalmak – és elsősorban az osztályharc – pedig képesek beavatkozni a politika terébe.

A folyamatos vereségek évtizedei után a munkásoknak és az elnyomottaknak kevés kapcsolódási pontja van azokhoz az eszmékhez és hagyományokhoz, amelyek a munkásmozgalom sikeres időszakában fejlődtek ki. Éppen ezért számítanunk kell arra, hogy a tág értelemben vett baloldalt, valamint a politikához újonnan utat találó csoportokat többé-kevésbé polgári politika jellemzi majd. Ez nem tud és nem is fog megváltozni egyik napról a másikra, azonban Humphrys és Tietze alapvetően más véleményen vannak. Szerintük a több évtizednyi neoliberalizmus összetörte a munkások polgári politikával kapcsolatos illúzióit:

„Fontos megérteni, hogy ezt a kiábrándulást nem az okozta, hogy a politikai osztály valamiért »kevésbé tudta volna képviselni« saját társadalmi bázisát, mint bármely előző korszakban. Inkább a társadalmi bázis hiánya teszi teljesen nyilvánvalóvá azt, hogy a politikai osztály szerepe nem más, mint hogy az államot képviselje a civil társadalomban. Továbbá éppen az állam elválasztása a civil társadalomtól az, ami megteremt a képviselet látszatát, amely elfedi a társadalmi kapcsolatokban meglévő hatalmi mozzanatot. Ez az a látszat, ami most összedől” (Humphrys és Tietze 2014).

Más szóval: a munkáosztály képes arra, hogy spontán módon felülkerekedjen az osztályviszonyokon az állami és politikai szférában, *bármiféle tömegmozgalom nélkül*. Ahelyett, hogy elfogadnánk ezt a határozottan nem marxista következtetést, érdemes komolyan vennünk Lukács és Gramsci meglátásait, akik egymást kiegészítve mutatják be, hogy az elidegenedés és a reformista tudat csak egy munkások alkotta tömegpárt által vezetett forradalmi

osztályharc keretein belül válik meghaladhatóvá (Lopez 2014; Harman 2007). Mindaddig pedig a tömegek tudatának fejlődése számtalan szakaszon és fokozaton megy majd keresztül, s ezek közül mindegyik elkerülhetetlenül politikai lesz, a szó polgári értelmében.

Ez azt jelenti, hogy bár az antipolitika a polgári elit egészséges elutasítását tükrözi, de csak nagyon limitált stratégiai potenciállal rendelkezik. Egyfelől semmi eredendően baloldali nincs a „fennálló rendszerrel” való szembefordulásban – ezt bizonyítja a Pegida felemelkedése Németországban, az UKIP megerősödése Nagy-Britanniában, vagy éppen a Nemzeti Front hosszú távú építkezése Franciaországban. De még ha ezek a rendszerellenes érzelmek és attitűdök baloldali irányba is fejlődnek, nem igazán tudnak útmutatással szolgálni a forradalmi politika számára. Az antipolitikus hangulat sokkal inkább az ultrabaloldali tartózkodás kockázatát növeli (ahogyan ezt az Indignados mozgalom korai időszakában láttuk), mondván, a szakszervezetek és a választások a kapitalista rendszer részei. Ez különösen a fejlett kapitalista országokban jelent valós veszélyt, ahol a szakszervezeti bürokrácia és a parlamentarizmus a polgári hegemonia alappilléereiként szolgálnak. Ezen intézmények és az általuk megtestesített tudat felszámolásához tudatos politikai beavatkozásra van szükség a forradalmi erők részéről, azonban nem lehet őket figyelmen kívül hagyni vagy egyszerűen kikerülni.

Ennek bizonyítéka az antipolitika legárukodóbb kudarca is egyben: a sikertelen 2011-es társadalmi mozgalmak után felbukkanó politikai mozgalmak jelensége, mint amilyen a Bernie Sanders-jelenség az USA-ban, a Skót Nemzeti Párt és Jeremy Corbyn megerősödése Nagy-Britanniában és a Sziriza felemelkedése Görögországban. Ezek a példák mind megerősítik azt a klasszikus marxista álláspontot, miszerint az állam és a képviselői politika zsigeri elutasítása elkerülhetetlenül az államközpontú polgári politika támogatásává válik, hacsak nem sikerül ezeket a rendszerellenes attitűdöket világos forradalmi irányba terelni.

Míg Humphrys, Tietze és Stobart radikális álláspontot képviselnek ezekkel a fejleményekkel szemben, pozíciójuk atipikusnak mondható. Az általános tapasztalat az, hogy akik korábban dicsőítették az Indignadoshoz hasonló mozgalmakat, azok mára kiegyeztek a hagyományos reformista törekvésekkel.

Erre a tendenciára talán Paul Mason a legjobb példa, aki leginkább az arab tavasz csúcspontján kiadott *Why it's kicking off everywhere* című könyvéről ismert (2011). Mason a felkelések és tüntetések nemzetközi hullámát két különálló folyamat átfedésével magyarázza: az egyik folyamat a gazdasági válság és a megszorítások jelensége, a másik pedig a széles körű internethasználatból adódó társadalmi átalakulás. Jórészt Manuel Castells hálózateleméletére hivatkozva Mason optimistán állította, hogy „a horizontalizmus járványszerűen terjed a modern technológiáknak köszönhetően, a technológia ugyanis spontán módon dönti le a vertikális hierarchiákat, míg korábban – és ez a 20. század egy alapvető tapasztalata – a mozgalmakon belüli véleménykülönbségek elfojtása volt jellemző”.

Ehhez a vélelmezett horizontalizmushoz kapcsolódik Mason leírása az új mozgalmak politikájáról. Humphryshoz és Tietzéhez hasonlóan ő is dicséri az Indignados és az egyéb 2011-es protestmozgalmak antipolitikus attitűdjét. „A tüntetők a saját életükben lezajló »forradalmakat« központi jelentőségűnek tartják ahhoz, hogy véghezvigyék a változásokat, amiket a világban látni szeretnének; éppen ezért minden olyan buzdítás, amely az »igények artikulálására«, a struktúrák elfogadására és a »mindennapi élet« felé fordulásra szólít fel, szem elől téveszti a lényegét: pontosan az aktivisták együttműködni nem akarása az, ami képessé tette őket arra, hogy felborítsák a hivatalos politika menetrendjét” (Mason 2013). De miközben Mason nagyon is helyesli ezt a politikai ethoszt, rámutat annak önkorlátozó jellegére is. Ugyanebben az írásában a következőket mondja: „A tüntetők által kívánt valódi változások ugyanakkor csak olyan emberek segítségével érhetők el, akik képesek megragadni és használni a hierarchikus hatalmat, legyen szó az egyiptomi ellenzéki vezetőről, Mohammed el-Baradeiről, Obama elnökről vagy a görögországi baloldali vezetőről, Alexisz Tzipraszról.” A három politikai figura furcsa összehasonlításától eltekintve a szerző amellet próbál érvelni, hogy a társadalmi küzdelmeket az utcáról a hatalom intézményi tereibe kell irányítani. „[A tiltakozó mozgalmak] nagy valószínűséggel arra lesznek kényszerítve, hogy azt csinálják, amit megvetnek: kompromisszumokat kell majd kötniük, részt kell venniük a parlamenti politikában és lehetséges megoldásokat kell keresniük.” Humphrysszal és Tietzével ellentétben Mason tisztában van az antipolitikus mozgalmak alapvető korlátaival, de ahelyett, hogy kijelentené egy forradalmi politika szükségességét, inkább egy szemérmetlenül reformpárti stratégiát támogat. A „lehetséges művészetének” elismerése magyarázatot ad arra, hogy Mason miért támogatta a Sziriza vezetőségének siralmas kompromisszumait 2015-ös megválasztásuk után. Ezek közé tartozik a harmadik memorandum aláírása is, melyet néhány enyhébb kritikai megjegyzés ellenére Mason védelmébe vett, mondván, hogy az „alapjában véve újraelosztó” (Mason 2015).

Láttuk tehát a két legfőbb hibát, amit a baloldal elkövethet a napjainkban nagy befolyással bíró antipolitikai álláspontokkal kapcsolatban. Az egyik az, amikor nem létező radikalizmust tulajdonítanak azoknak a mozgalmaknak, amelyek a megszorítások és az elnyomás elleni válaszként bukkannak fel. Ez annak a kockázatát hordozza magában, hogy ezek a mozgalmak nem készülnek fel sem szervezetileg, sem ideológiailag arra, hogy felvegyék a harcot a liberális reformizmussal, mely ezen megmozdulások radikális formái alatt bújik meg. A másik rossz válasz az, amikor meglátják ugyan ezeknek a mozgalmaknak a gyengeségeit, de megoldásként azt ajánlják, hogy a mozgalmak forduljanak a polgári politika felé és folytassanak tárgyalásokat a hagyományos elitekkel. Ahogy látni fogjuk, a Podemos vezetői egyértelműen az utóbbi táborba tartoznak.

Ahelyett, hogy a két csapda valamelyikébe beleesne, a baloldálnak olyan szlogeneket és taktikákat kell kidolgoznia, amelyek képesek reagálni az anarchisztikus aktivizmus és

a liberális reformizmus közti ingadozásra. A felfokozott érzelmi állapotot, melyet a forradalmárok a társadalmi harc csúcspontjain érezhetnek, a politikai kontextus megalapozott elemzésével kell mérsékelni annak érdekében, hogy elkerülhetővé váljon a zavarodottság és csalódottság akkor, amikor egy mozgalom meghátrál. A sikeresség csak a politikai helyzet kiegyensúlyozott elemzésén nyugodhat, amit Josep Maria Antentas (2015b), a Podemos egyik trockista tagja a következőképpen foglalt össze:

„Komplex és ellentmondásos helyzetben vagyunk. A napjainkban tapasztalható repolitizálódás az elmúlt évtizedek depolitizálódási hullámát követi. Az önszerveződés újrakezdése nem tud egykönnyen túllépni a hagyományos politikai és munkahelyi ellenállási formák történelmi összeomlásán. A nagyfokú társadalmi nyugtalanság a politikai tudatosság alacsony szintjével párosul, míg a társadalmi radikalizálódás még mindig egy kapitalista-fogyasztói horizonthoz van kötve.”

Mindennek tudatában fontos visszakanyarodni ahhoz a tényhez, hogy az Indignadosból kifejlődött tiltakozások voltak a legnagyobb és legkiterjedtebb tüntetések Spanyolországban Franco bukása óta. A mozgalom élharcosai kétségkívül a fiatalok voltak, akiket a többévvnyi megfizethetetlen lakhatás, a bizonytalan foglalkoztatottsági kilátások és a politikai osztály rendszerszintű korrupciója késztetett cselekvésre (Miley 2015a). A munkások és az elnyomott csoportok minden korosztálya gyorsan azonosulni tudott a mozgalommal, abban reménykedve, hogy az végre küzdeni fog a megszorítások, a munkanélküliség és a politikai képviselés kudarcai ellen. Az Indignados tiltakozóinak főbb szlogenjei, mint a „Nem vagyunk tárgyak a politikusok és bankárok kezében!”, vagy az „Ők nem képviselnek minket!”, tökéletesen szimbolizálták ezt az általános rendszerellenes hangulatot. Egy *El País*-ban közölt közvélemény-kutatás 2011 októberében kimutatta, hogy a spanyolok 73%-a egyetértett az Indignados mozgalommal, 65%-uk pedig azt akarta, hogy a tiltakozássorozat folytatódjon (Blakeley 2012). Ugyanezen felmérés alapján elmondható, hogy a megkérdezetteknek körülbelül 20%-a állította, hogy már legalább egyszer részt vett valamilyen Indignadoshoz köthető demonstráción.

Az utcák és terek elfoglalása azonban nem tarthat örökké. Az elfoglalt köztér hamar a politikai szerveződés és viták központjaivá váltak, és nyitva álltak újoncok és régi aktivisták előtt egyaránt. Egy darabig ezek a terek működőképes helyettesítői voltak a radikális szakszervezetek hálózatainak és a pártszervezeteknek, melyek jelentősen meggyengültek a neoliberalizmus évtizedei alatt. Azonban az ilyen szervezetekkel ellentétben a szerveződésnek ez a formája elsősorban attól függ, hogy az aktivisták hozzáférnek-e állandó jelleggel a városok központjaiban lévő közterekhez. Ez a kiszolgáltatottság sebezhetővé tette a mozgalmat az állam elnyomó erőivel szemben. Így néhány, a rendőrség irányából kapott, nem túl finom felszólítás hatására az aktivisták megszavazták a központi

táborok elhagyását, elkezdtek helyi alapon szerveződni, és olyan ügyekkel foglalkozni, mint a lakhatás vagy az egészségügy (Stobart 2014a). És bár az ezek köré a problémák köré szervezett kampányok sokszor meggyőzőek ugyan, de a mára megszűnt Indignados-szal szemben valamiért mégsem sikerült az újságok címlapjára kerülniük, vagy széles körű társadalmi részvételt elérniük.

PODEMOS

Ma már egyértelműnek tűnik, hogy az Indignados mozgalom megteremtette a feltételeit annak, hogy kialakulhasson egy baloldali politikai válasz a spanyol társadalom válságára. Eleinte az Egyesült Baloldal (IU) koalíció volt az, mely leginkább nyert ezzel a helyzettel: 2008-ban mindössze 3%-os támogatottságot tudhattak magukénak, ez azonban 2013 közepére jelentősen emelkedett és elérte a 14%-ot. Az IU ugyanakkor „sosem illett igazán a képbe”. A koalíció a Spanyol Kommunista Párt által dominált szervezet, amely pártnak se a politikája, se a szervezeti kultúrája nem kapcsolódott igazán az ifjúsági radikalizációhoz. A párt szerepe az egyik konzervatív szakszervezeti szövetség vezetésében, az egyes régiók neoliberais kormányzataiban való részvétele a PSOE oldalán, valamint korrupciós botrányai aláaknázták azt, hogy a párt az antibürokratikus Indignados mozgalom politikai képviselője lehessen.

Így amikor Pablo Iglesias és egy tudományos kutatókból álló csoport a madridi Complutense Egyetemen úgy döntött, hogy megalakítja a Podemost, rövid idő alatt több ezren csatlakoztak a kezdeményezéshez, mely akkor egy új típusú pártnak tűnt.

Iglesias ekkor már, *La Tuerka* című baloldali talkshow-jának köszönhetően, ismert ellenkulturális figurának számított Spanyolországban. Ő és a műsoron dolgozó csapat azután alapította meg a Podemost 2014 januárjában, hogy a spanyol baloldal 30 kiemelkedő alakja egy kiáltványban fogalmazta meg egy megszorításellenes, az EU megreformálására törekedő párt felállításának szükségességét.

A projekt már létező pártok, elsősorban a trockista *Izquierda Anticapitalista* (Antikapitalista Baloldal, IA) köreiben tevékeny aktivisták bevonásával kezdődött, de emellett további kutatók, korábbi Indignados-tagok, a kilakoltatások ellen küzdő aktivisták és az Egyesült Baloldaltól, valamint egyéb baloldali szervezetektől elpártoló személyek léptek be.

A Podemos növekedése minden várakozást felülmúlt: gyakran szerepeltek a médiában, és kiépítettek egy olyan „hálózati” modellt, amely lehetővé tette, hogy mindössze 20 nap alatt 100 000 ember csatlakozzon a párthoz. 2014 májusában, a Podemos alakulása után 4 hónappal, az európai parlamenti választásokon a spanyol szavazók körülbelül 8%-a

szavazott a pártra, és ezzel rögtön meg is előzte az Egyesült Baloldalt. A Podemos 2014 októberében tartotta első pártgyűlését, ahol (online szavazási rendszert használva) 100 000 szavazat érkezett a párt alapszabályával, vezetési struktúrájával és elveivel kapcsolatos kérdésekben.

Ez a tömeges reagálás megmutatta, hogy a szerveződés pont a megfelelő időben lépett színre és használta ki a hangulatot, amit az Indignados felemelkedése (és bukása) generált. A párt gyorsan a figyelem középpontjába került és széles körű támogatottságot szerzett, ezzel egy időben pedig kialakultak az első viták a Podemos politikájáról, stratégiájáról és taktikáiról.

POSZTMARXIZMUS

Tekintve, hogy Iglesias és csapata rendszeresen hivatkozik Ernesto Laclau és Chantal Mouffe munkásságára, és ami talán nem minden olvasó számára ismert részleteiben, ezért érdemes tömören felvázolni a két említett szerző főbb állításait.

Laclau és Mouffe a „posztmarxista” hagyomány alapítói voltak – ez egy meglehetősen konzervatív elméleti irányzat, ami a Francia Kommunista Pártból nőtt ki magát az 1970-es évek végén. A *Hegemony and Socialist Strategy* című fő művükben Laclau és Mouffe amellett érvelnek, hogy a marxizmus már nem képes arra, hogy megragadja a modern polgári társadalom komplexitását. Azonban baloldali gyökereikre tekintettel elengedhetetlennek érzik, hogy engedményt tegyenek, hogy megbékítsék egykori elvtársaikat. Így Luxemburg, Lenin, Gramsci és más kulcsfontosságú marxista gondolkodók jelentősége szerintük elsősorban abban áll, hogy képesek voltak túllépni a történelmi materializmus túlzottan gazdaságközpontú kategóriáin, és meg tudták ragadni a való élet képlékenységet. Ebből kifolyólag elismerik az olyan marxista fogalmaknak a fontosságát, mint Luxemburg felismerései a tömegsztrájkokról vagy a hegemonia. Jellemző módon Gramscira mint a legkevésbé redukcionista gondolkodóra tekintenek, köszönhetően a Börtönfüzetekben a kultúrát, nyelvet és erkölcsöt vizsgáló írásainak.

A posztstrukturálisizmus legrosszabb aspektusainak megfelelően Laclau és Mouffe elvetik annak lehetőségét, hogy képesek lennének a társadalmat teljes egészében megérteni. Ebből kifolyólag elutasítják a marxizmus főbb teoretikusait, méghozzá az ökonomizmus vádjára hivatkozva, amit lényegében szitokszóként használnak bárkire, aki hisz a társadalmi-gazdasági osztályok létezésében (Gera 1987). Laclau és Mouffe még ennél is tovább mennek, hátat fordítva „a klasszikus marxizmus racionalizmusának, ami a történelmet és a társadalmat érthető egészekként írta le, melyek fogalmilag megmagyarázható törvények köré szerveződnek” (Laclau és Mouffe 1985: 3). Ez nyilvánvaló kapituláció a kor

foucaultianus trendje előtt: azért utasították el a marxizmust, mert az azt feltételezi, hogy a világ észszerűen megmagyarázható a gazdasági folyamatok és azok következményeinek vizsgálata által. Nyilvánvalónak tűnik, hogy ez a kritika túlmutat a marxizmus elutasításán. Minden olyan elmélet, ami egy „nagy narratívát” mond el a társadalomról annak materiális és társadalmi jelenségeiből kiindulva, elutasítható, mivel esszencialista, redukcionista és – ami a legrosszabb – zárt.

Laclau és Mouffe ehelyett azt kívánják nyomatékosítani, hogy a társadalmat „nyílt” mezőként kell értelmeznünk: egy üres térképként, előzetesen létrejött kontinensek, tájékozódási pontok vagy bármiféle megkülönböztető jelzések nélkül. Amellett érvelnek, hogy ez a perspektíva a társadalmi tapasztalat sokkal pontosabb megragadását biztosítja, mivel a mindennapokban az identitások és a lojalitások folyamatosan változnak. Nincs olyan kontextus, melyben az osztály, rassz, gender stb. adott megnyilvánulásai – vagy egyáltalán a létezése – megjósolható vagy előre elrendelt lenne, mivel ezek mindig vitatottak és konstruáltak. Laclau és Mouffe nézőpontjából az osztály, a gender, a rassz stb. mind tisztán nyelvi-kulturális termékek, melyeknek nincs kapcsolatuk az anyagi valósággal. Ebben a világban nincsenek eredendő társadalmi érdekek, ezáltal a szolidaritásnak és az összefogásnak sincs tényleges bázisa.

Laclau későbbi, expliciten politikai munkáiban még inkább erre a posztmodern társadalomképre épített, és arra következtetett, hogy a baloldal feladata az, hogy egy olyan diskurzust alakítson ki, amely egységesíti a „népet” a fennálló rendszerrel szemben. Ennek a megközelítésnek az elméleti alapját ebben az idézetben foglalja össze:

„Ha a társadalmat egy határozott ontikus tartalom egységesítené – végső soron a gazdaság, a nép szelleme, a rendszerszerű koherencia vagy bármi más általi meghatározottság –, akkor a totalitás közvetlenül megjeleníthető volna szigorúan fogalmi szinten. Mivel nem ez a helyzet, egy hegemonikus totalizáció radikális – vagyis a priori meg nem határozható – befektetést igényel, és bevonódást a jelölők olyan játékaiba, amelyek nagyon különböznek a tisztán fogalmi megragadástól. Mint látni fogjuk, az affektív dimenzió itt központi szerepet játszik” (Laclau [2005] 2011: 71).

Tehát míg a társadalmi világ eltérő aspektusainak egységesítése továbbra is lehetséges, ezt az egységet diszkurzív módon kell megalkotni a nyelvi „játékokba” való „radikális befektetésen” keresztül, nem pedig a társadalom objektív valóságára reflektáló elméleti és tudományos vizsgálódás által. A módszer, mely során ez az egység megkonstruálódik, a „lebegő” vagy „üres” jelölők rendszerén nyugszik. Laclau úgy érvel, hogy a társadalom képlekenységből olyan igények tűnnek fel, melyek kifejezik egyes társadalmi csoportok vágyait (sajnálatos módon az nincs megmagyarázva, hogy ezek hogyan és miért alakulnak ki, talán azért, mert ez megkérdőjelezné az objektív érdekek elutasítását). Ezek az igények

„demokratikus igényekként” vannak definiálva. Azonban az elmélet eleve kizárta annak a lehetőségét, hogy egyetlen demokratikus igény mindenkire, vagy csak egy jelentős többségre érvényes legyen. Hogyan lehetséges akkor ezeknek a különféle csoportoknak az egységesítése? Ehhez arra van szükség, hogy az egyik demokratikus igény, egy jelölő (például: „a nép a rezsím bukását követeli”), általánossá váljon és elfogadja az összes olyan csoport, amelynek sérelme van az állammal szemben, és ezáltal „lebegő” jelölővé alakuljon át. E folyamat során a szlogen elveszti eredeti jelentését, megfosztódik minden tartalmától, és csak a szlogent használó csoportok töltik meg politikai tartalommal.

A szlogenek azonban nem mindig így működnek, mivel általában megtartanak valamilyen konkrét jelentést. Ez a szemantikai többlet csak gátolja azt, hogy maximális egységet építsenek olyan csoportok, melyek nem rendelkeznek valódi közös célokkal. Itt tehát egy új szempont jelenik meg: egy olyan erős, karizmatikus individuum, aki személyében a nép sokféle és gyakran ellentmondásos akaratát igyekszik megtestesíteni. E mögött az a megfontolás húzódik, hogy a nép reményeiről kell szólni oly módon, hogy az keresztbe metssze az identitások megszokott kategóriáit és a társadalmi elhatárolódás egyéb formáit. Más szóval: újra kell rajzolni a társadalmi térkép vonalait.⁶

Végző soron ennek a populista mozgalomnak a nyílt célja az állam megragadása, abból a célból, hogy levezényeljen egy demokratikus átalakulást a társadalom érdekeinek megfelelően. És bár Laclau és Mouffe főbb szövegeiben nincsenek direkt politikai utalások, a szerzőkre egyértelműen hatással volt az argentin peronizmus és a Chávezhez és Moraleshez köthető események reformista olvasata (Laclau [2005] 2011: 243–252).

Tehát az osztályok és bármiféle társadalmi kategóriák létezésének tagadása által a posztmarxisták határozottan a Foucault és Derrida által fémjelzett posztstrukturalista táborot képviselik. Ahogy korábban sokan másoknál, a történelmi materializmus elutasítása Laclau és Mouffe esetében is megelőlegezte a liberális reformizmus felé való elméleti elcsúszást. Laclau sajátossága talán annyi, hogy elméleteivel igazolja, sőt néhol ünnepli is a latin-amerikai politikák autoriter hullámát.

PÁRT ÉS OSZTÁLY: IGLESIAS ÉS A BALOLDALI POPULIZMUS

Az elméleti kitérő után talán tisztábban látjuk majd a Podemos vezetésének stratégiáját. Pablo Iglesias és Íñigo Errejón körül gyűltek össze a párt elméleti nagyjai, akik erősen

6 Ez nyilvánvalóan egy nagyon tömör összefoglalója *A populista ész* című könyvben felvázolt állításoknak, amit érdemes elolvasni, ha meg akarjuk érteni azt az elméleti keretrendszert, mely napjainkban nagy hatást gyakorol a latin-amerikai és spanyolországi politikára.

azonosulnak a posztmarxista hagyománnyal. A következőkben azt mutatom be, hogy mindez milyen hatással volt két központi jelentőségű ügyre: a Podemos belső szerkezetére és a párt kapcsolatára a munkásosztállyal és szövetségeseivel, valamint az állam és a társadalom átalakulásával kapcsolatos stratégiai elképzeléseikre.

Laclau és Mouffe munkásságára támaszkodva a Podemos vezetősége saját feladatát leginkább abban látja, hogy egyfajta kifinomult baloldali marketing segítségével új törésvonalak mentén hozzon létre széles társadalmi bázist. Ez ismerős megközelítés: a tömeg csupán fogyasztója azoknak az új politikai diskurzusoknak, amiket a párt vezetősége árul. Ennek első árulkodó jele a pártvezetők különös megszállottsága a kommunikációval és a médiával kapcsolatban, amiket a politikai küzdelem kulcsfontosságú helyszínéként azonosítanak. Iglesias többször is hangsúlyozta mára ismertté vált televíziós műsorai jelentőségét, azt állítva, hogy azok fontos eszközei voltak a közéleti diskurzus átalakításának és néhány populistá dichotómia köztudatba ültetésének (Iglesias 2015a, 2015b). Errejön hasonlóképpen magyarázza mindezt, úgy érvelve, hogy „a politika nem csak mások meghallgatásáról szól, hanem beszélnünk és teremtenünk is kell” (Errejön 2014). Az említett dichotómiák formája is a posztmarxizmusból eredeztethető: Iglesias és csapata arra törekedett, hogy a PP-t és a PSOE-t öreg, korrupt és oligarchikus kaszt részeként írják le, miközben ők képviselnek mindent, ami új, demokratikus és alulról szerveződő. Ezeket az ellentétpárokat tudatosan választották az Indignados által ismertté tett szlogenek és jelölők közül, annak érdekében, hogy szélesebbek és befogadóbbak legyenek, mint a bal- és jobboldal, a munkás és tőkés hagyományos kategóriái.

Az új párt arra is törekedett, hogy Iglesias a nyilvánosság előtt kialakítsa magáról a karizmatikus vezető képét. A Podemos Iglesias mint szimpatikus, hétköznapi vezetőt építette fel, szemben a korrupt, a mindennapok világától elszakadt elitekkel. A hosszú haj, a kigombolt ing és a gondosan megválasztott szavak mind ezt hivatottak jelképezni. Iglesias bevallotta, hogy megjelenését és közszereplései során alkalmazott stílusát előre átgondolták és folyamatosan frissítik a visszajelzéseknek megfelelően.⁷ Az Iglesias körül kialakult kultusz odáig terjedt, hogy a Podemos a 2014-es európai parlamenti választás szavazólapjain az ő arcát használta a párt logója helyett. Ezt a rendkívül individualista és emiatt a baloldalon kifejezetten ritka megközelítést azzal indokolták, hogy ez volt a még viszonylag ismeretlen párt leginkább felismerhető képe. Ugyanakkor ennek a stratégiának van egy másik, mélyebb, Laclau elméleteire alapozott oka is: a hosszú hajú, a hétköznapien felöltözött ember képe üres jelölővé kell váljon, ami a politika új formáját jelképezi majd. Iglesias (2015b) mindezt így foglalja össze a *New Left Review*-nak írt cikkében: „Az volt tehát a feladatunk,

7 Példaként lásd ezt a részletet Iglesiasnak az Albert Garzónnal, az Egyesült Baloldal politikusával folytatott vitájából: I don't want the left getting 20% of the vote, I want to win. Interneten: <https://www.youtube.com/watch?v=GC2A5TSyA4k> (Letöltve: 2014. 07. 08.).

hogy a válság által kiváltott új követeléseket egy olyan mediatizált vezetés körül aggadjuk, amely képes új kettősségek körül újrendezni a politikai teret.” Errejón ennél is tovább megy és nyíltan kijelenti, hogy „Pablo Iglesias médiaközpontú vezetői személyisége nélkülözhetetlen feltétele a politikai remény kikristályosításának” (Errejón 2014).

Természetesen a politikai stílus és üzenetek nem lényegtelen kérdések a baloldal számára. Állandó kihívást jelent a marxizmus elméleteit és felhalmozott történelmi meglátásait olyan nyelvre lefordítani, amely új közösségek számára is érthető. Ez különösen akkor fontos mozzanat, amikor a baloldal komolyan megpróbál tömegeket elérni.

Ugyanakkor a felmerülő politikai kérdések helyett a stílusra koncentrálni alapvetően elitista és antidemokratikus hozzáállás: azt feltételezi, hogy a nagyközönség nem képes az összetett gondolkodásra és a politikai érvelésre. Ez meglehetősen furcsa magyarázattal szolgál arra a kérdésre is, hogy hogyan és miért volt képes a baloldal egykor nagy tömegeket megnyerni, és hogyan lehetne ezt megismételni. Hogy egy klasszikus példát említsünk, Lenint és a bolsevikokat annak ellenére szerette a tömeg, hogy Lenin kifejezetten politikai nyelvezettel, mindenféle retorikai sallang nélkül beszélt. Nemrégiben pedig nem Alexis Tziprasz jó kiállása vezetett a Sziriza népszerűségének drámai növekedéséhez Görögországban. A baloldal növekedésére mindkét esetben a politikában keresendő a magyarázat – mindkét párt egyértelműen munkásbarát, gazdagellenes üzeneteket alkalmazott, és teljes szívvel vett részt az osztályharcban és más társadalmi mozgalmakban. Az, hogy a Podemos ekkora tömegeket ért el Spanyolországban, elsősorban nem Iglesiasnak és a hétköznapi öltözködésének köszönhető, hanem az Indignados mozgalomnak és az azt kiváltó társadalmi és gazdasági válságnak. Ha a vezetőség elfelejti ezt a tényt, azzal a pártja létjogosultságát ássa alá. Mint ahogy azt látni fogjuk később, ez a folyamat már el is kezdődött.

Egy különálló, mégis ehhez kapcsolódó probléma jellemzi a Podemos vezetősége és tagjai közti kapcsolatot. A lenini értelmezésben a párt egy élő szervezet, ahol állandó párbeszéd zajlik a párt és az általa képviselt osztály, valamint a párt különböző részei között is (Harman 1968). Ideális esetben ez párbeszéd és viták képlekeny rendszerét alakítja ki, amely lehetővé teszi, hogy a párt a legváltozatosabb hangok és vélemények becsatornázása alapján újra és újra pozicionálja magát. Az aktívan részt vevő tömegtagság őszinte és nyitott párbeszéde során a pártvezetés részletes információhoz jut a valós helyzetről. Ez a belső vitakultúra azt is jelenti, hogy a párttagoknak lehetőségük van arra, hogy megváltoztassák a párt orientációját – beleértve a vezetőség összetételét is –, amennyiben a párt hibákat vétene vagy elzárna magát a bázisától.

Ezzel szemben a Podemos szervezetében az információ egy irányban áramlik: a vezetőségtől a tagok felé, amiben ugyancsak Laclau és Mouffe káros hatását láthatjuk. Ha a politika a márkák és kommunikációs stratégiák közötti versenyről szól, akkor az üzenet

ellenőrzése központi jelentőségű feladat. A Podemos aktivistái – különösképpen azok, akik korábban már részt vettek baloldali vagy tiltakozó mozgalmakban – egyre frusztráltabbá váltak amiatt, hogy a döntéshozatal átkerült a párttagság köréből a vezetőség felé. Több prominens alak hagyta el a pártot ennek eredményeként, legutóbb a cordobai régió titkára mondott le, amikor tudatosította, hogy a parlamenti választások során a jelöltek kiválasztásakor egyedül a párt vezetőinek akarata érvényesül majd, nem pedig a helyi közösségeké (Muro 2015).⁸ Nem csak választási kérdésekben van hatalmas ereje a központi vezetésnek, ugyanis a párt alapidokumentuma lehetővé teszi a párt főtitkárának, azaz Iglesiasnak, hogy egymaga nevezze ki és módosítsa a párt legmagasabb vezetőségi testületének összetételét, anélkül, hogy erről kikérné a tagság véleményét (Stobart 2014b). Nehéz elkerülni azt a következtetést, miszerint a Laclau által javasolt populista, elnöki modell, amelyet Errejón és Iglesias dél-amerikai kormányok tanácsadóiként szerzett tapasztalata csak megerősített, aláásta a belső demokrácia előfeltételeit. 2014 májusában az *Observatorio Metropolitano* kutatócsoportja a következőképpen összegezte azoknak a folyamatoknak az eredményét, melyek során a párt megkerülte a helyi tagságot:

„Önkéntesen elkülönülve szervezeti bázisától, a Podemos egy sor olyan döntést hozott, amelyeket kizárólag közvélemény-kutatásokra, tévéműsorokra és választói felmérésekre alapoztak... Ez a módszer különösen visszatetsző egy olyan párt esetében, amely sikereinek forrása a mai napig az a bátorság, amivel kitörtek az Indignados utáni politikai patthelyzetből. Ha a mozgalom vezetői akkor is a közvélemény-kutatások eredményeire tapadtak volna, a Podemos ma nem létezne” (López et al. 2015).

A Podemoson belüli demokrácia aláásásának egyik alapeleme az a közvetlen döntéshozatali rendszer, amely az online szavazást ötvözi a párt hatalmas passzív tagságával. Ezt először 2014-ben használták a párt alapítókongresszusán, ahol a javasolt szavazási rendszer minden regisztrált online tagnak adott szavazati jogot. Ez a látszólag demokratikus eljárás valójában azt eredményezte, hogy a hatalom a vezetőség kezében összpontosult, mivel az alulinformált, passzív tagok túlnyomó többsége nem meglepő módon többször a híres vezetőség mellett tette le a voksát a kevésbé ismert baloldali aktivistákkal szemben. Végül 90 000 ember döntött úgy, hogy Iglesiasnak rendkívüli végrehajtó hatáskört ad a párt vezetőségének kiválasztásában, míg csak 14 000 tag szavazott a párt baloldali szárnya által támogatott arányos képviseleti rendszer mellett. Kialakítása óta ez az online szavazáson alapuló modell megingathatatlannak bizonyult, és könnyű győzelmeket biztosít

8 Miriam Muro: Las primarias impestas por Pablo Iglesias se cobran la primera dimisión en Podemos. In: *Libertad Digital*, 2015. július 2.

Iglesiasnak és csapatának az antikapitalista belső ellenzékkel szemben. A tömeges, passzív tagság másik előnye természetesen az, hogy segíti a párt választási terveit. Hasonlóan a hagyományos reformista pártokhoz, a Podemos is főként választási kampányok során mozgósítja tagjait, és a 300 000 párttag, akik az online szavazás és a közösségi média útján vesznek részt a pártéletben, könnyen mozgósítható a fontos választási küzdelmek során.

REFORMIZMUS A 21. SZÁZADBAN

Fojtogató és konzerváló mivolta ellenére az antidemokratikus pártstruktúra csak a történet egyik felét jelenti. Az, hogy rámutatunk a belső demokrácia hiányára, önmagában még nem elegendő egy párt átfogó kritikájához. Ehelyett Lenint követve fel kell vázolnunk a kapcsolatot a szervezeti forma és az ennél alapvetőbb tényezők, azaz a politikai program, a taktikák és a politikai perspektíva között. A Podemos esetében látnunk kell, hogy az eddig megfogalmazott problémák a pártvezetés alapvetően reformista megközelítéséből erednek.

Bár egykor a szélsőbaloldalhoz tartoztak, Iglesias és csapata teljesen szakított a marxizmus és az osztályharc gondolatával. Különböző interjúkban és beszédekben megvetően utasítják el a forradalom melletti szocialista érveket, és azt a közkedvelt álláspontot visszhangozzák, miszerint a munkásosztály elvesztette erejét.⁹ Az osztályharc helyett ők a fentről lefelé és lentől felfelé szerveződő átalakulás „dialektikájára” hívják fel a figyelmet, ami a polgári államapparátus megragadását és felhasználását eszköznek tekinti, mely segít megvalósítani a kívánt társadalmi átalakulást. Ez, ahogy már említettük, egyenesen következik a bolívari forradalmakról alkotott felfogásukból, amit Errejoñ úgy ír le, mint „amit egy új népi-nemzeti többség vezetett, amely alapvető politikai változást követelt, amihez elengedhetetlen a hatalomhoz való hozzáférés és az állam elfoglalása” (2014). Iglesias elismeri, hogy az államhatalom megragadásának célja messze nem forradalmi: „[A Podemos nem] a szocializmusba való átmenetet képviseli... sokkal mérsékeltebbek vagyunk, és az európai baloldal által is vallott neokeynesiánus megközelítésnek megfelelően magasabb beruházási szint, valamint a szociális jogok és a redistribúció biztosítása mellett kampányolunk” (2015a). Így hát Iglesiasnak – mint ahogy Laclau-nak is –, a nép” megkonstruálása nem a tömegek mozgósításának és a forradalmi áttörésnek az előfeltétele, hanem pusztán egy állomás a parlamentarizmus útján, egy emberarcúbb kapitalizmus felé.

9 A fentebb már idézett, Garzónnal folytatott vita során adott nyíltan opportunistá válaszkok mellett ezzel kapcsolatban lásd Iglesias válaszát a munkásosztállyal kapcsolatos kérdésre: The issue of the working class. Interneten: https://www.youtube.com/watch?v=6-T5ye_z5i0.

Ezen cikk legtöbb olvasójának nyilvánvaló, hogy számos probléma van ezzel az elgondolással. A radikális baloldalnak természetesen komolyan kell vennie a választásokat. Bármely, valamekkora tömegbázissal rendelkező baloldali pártnak, legyen az reformista, radikális vagy forradalmi, kötelessége küzdeni a szavazatokért és a politikai befolyásért a nemzet politikai életének egyik legfontosabb eseményén. A választási eredmények tükrözhetik az osztályöntudat változásait, illetve alakíthatják is azt, és továbbra is hasznos, bár tökéletlen módszert nyújthatnak a politikai erők közti egyensúly megbecslésére. A baloldali győzelmek a társadalmi küzdelem új hullámait idézhetik elő, míg a vereségek évekre visszavethetik. Másrészt viszont a forradalmároknak a választási küzdelmet csupán az osztályharc egyik aspektusaként kell felfogniuk. Ebből a szempontból a választásokon való bármilyen részvételt hozzá kell igazítani és alá kell rendelni a szélesebb forradalmi céloknak, amiket abban a tudatban kell megtervezni és végrehajtani, hogy az állam nem fogja hagyni magát felhasználni a tőkésosztály érdekei ellenében. Ezt figyelembe véve a parlamentáris taktikákat az alapján kell megítélni, hogy mennyiben teszik képessé a munkásokat az utcai és munkahelyi küzdelmekre. A választási politikában való részvételnek az adott szituáció konkrét és részletes elemzésén kell alapulnia, és mindig azt kell mérlegelnie, hogy egy-egy kampány vagy parlamenti manőver segíti-e a munkásosztály önszerveződését, mobilizálását és radikalizálását, vagy inkább passzivitáshoz, cinizmushoz és megalkuváshoz vezet.

A Podemos vezetői a kezdetektől minden energiájukat az országgyűlési választásokra összpontosították (López de Miguel 2015). A pártra mint „választási háborús gépezet” tekintenek, amely gyorsan többséget tud szerezni a választásokon. Ezt a megközelítést egy villámháborús stratégiaként írták le: azt remélik, hogy meg tudnak nyerni egy választást rendes káderszervezet felépítése vagy a munkásosztály jelentős részének bizalma megszerzése nélkül. Mint ahogy az a Podemos esetében gyakran előfordul, ezt a stratégiát a vezetőség agyalta ki, és épp ezért nem vált soha vita tárgyává. De attól eltekintve, hogy miképp döntöttek minderről, ennek a választási stratégiának a legfontosabb marxista kritikája az, hogy nem vonja be a tagokat az osztályharcba vagy a politikai küzdelem egyéb formáiba, ami pedig a legfontosabb módja annak, hogy a munkások magabiztosságot szerezzenek a politikában, és egy radikális és végső soron forradalmi öntudatra tegyenek szert. Még ennél is rosszabb, hogy a párt vezetői még akkor sem fontolták meg egy harcosabb megközelítés felé való irányváltást, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Podemos nem lesz képes elérni eredeti célját, azaz a PSOE háttérbe szorítását. A választások előtt halmozódó népszerűségi problémáikra újabb bürokratikus manőverekkel próbáltak megoldást találni, aminek az egyedüli célja egy Podemosnak előnyös választási koalíció létrehozása volt más baloldali szervezetekkel.

Ennek a választási stratégiának a mellékterméke volt annak a radikális gazdasági programnak az elhagyása, amit a Podemos a 2014-es európai parlamenti választásokon

képviselt. Azóta a párt feladta a javaslatát az általános alapjövedelem bevezetésére, a nyugdíjkorhatár csökkentésére, és elfogadta, hogy a kilakoltatások felfüggesztése többé-kevésbé lehetetlen. Talán a legrosszabb mind közül, hogy visszavonták az államadósság eltörlésének és az élősködő hitelezőknek visszafizetendő kölcsönök egyoldalú eltörlésének ígértét is. A Sziriza-kormány tevékenységét figyelve most már világos, hogy az adósság kérdése általánosabb kormányzati kihívásokat fed. Az egyoldalú cselekvés ebben az ügyben szükségszerűen maga után vonja a nemzeti és nemzetközi tőkéosztályokkal való direkt konfrontációt – ami magyarázatot ad arra, hogy a Szirizán belüli mérsékelt szárny miért akarta ezt mindenképpen elkerülni. A jövőre nézve rendkívül aggasztó, hogy a Podemos ilyen sok téren megalkudott, anélkül, hogy már választási többséget szerzett volna. Ezt Iglesias is megerősítette egy 2014-es interjúban, amikor naivan előrevetítette a spanyol tőkével való együttműködés lehetőségét: „Mikor leülünk a nagyvállalatokkal és elmagyarázzuk nekik, hogy a prosperitás egyik kulcsa az egyenlőtlenség csökkentése és a megfelelő források biztosítása a beruházások számára, meg fogják érteni, hogy sokkal könnyebb üzlet csinálni egy prosperáló országban, mint egy olyanban, amelyik hanyatlik.” (Barriere et al. 2015) Mint a latin-amerikai politika ismerőjének, Iglesiasnak tisztában kellene lennie a Venezuelában, Chilében és máshol megkísérelt államcsínyek, gazdasági szabotázsok, és a baloldali kormányok ellen fellépő destabilizációs erők történetével. Ennek fényében megjegyzései vagy veszélyes illúziók vagy az osztály-együttműködés kezdeményezésére tett előzetes ígéretek.

Ez a politikai hozzáállás azt is megmagyarázza, hogy a Podemos vezetői miért utasítják el, hogy baloldali pártként határozzák meg magukat. Ismét Laclaura hivatkozva, éppen ebben a kétértelműségben látnak potenciált. A *New Left Review*-ban megjelent egyik cikkében Iglesias (2015b: 15–16) a következőket írja:

„Nekünk, akik az államon keresztül képzeljük el a neoliberalizmus utáni társadalmi átalakulás elősegítését, a bal- és jobboldal szimbolikus mezőjében a legcsekélyebb esélyünk sincs a választási győzelemre. Mikor az ellenfeleink »radikális baloldalnak« titulálnak és megpróbálnak a szélsőbaloldal szimbólumaihoz kötni minket, egy olyan pályára kényszerítenek, ami nekik kedvez. A legfontosabb politikai-diskurzív feladatunk az volt, hogy megkérdőjelezzük a politikai pozíciók szimbolikus struktúráját, hogy képesek legyünk versenybe szállni a »diskurzus szabályainak« kialakításáért. Ennek semmi köze az »elvek elhagyásához« vagy a »mérséklődéshez«. Ez csupán annyit jelent, hogy ha nem tudjuk mi magunk meghatározni az ideológiai küzdelem terepét, az beszűkíti a rendelkezésre álló diskurzív lehetőségeinket.”

Azaz sokakhoz hasonlóan Iglesias is érti, hogy a baloldal csúfos vereséget szenvedett a neoliberais korszakban, és hogy a politikai és szervezeti gyökereink a társadalomban

elenyészőek. Ahelyett azonban, hogy elkötelezné magát a munkásmozgalmi baloldal újjáépítéséért folytatott nehéz harc mellett, inkább arra törekszik, hogy teljesen megkerülje a jobb/baloldali tengelyt a „szimbolikus pozíciók új struktúrája” érdekében. Ám ez nem olyan könnyű. Akár tetszik a Podemosnak, akár nem, állást kell majd foglalniuk olyan gazdasági kérdésekben, mint a jóléti politika, az adópolitika, a munkajog és így tovább. Nincs az a diszkurzív politika, ami meg tudná győzni a kapitalistákat arról, hogy csatlakozzanak „az emberekhez” a saját gazdasági érdekeik ellenében, és a neok Keynesianizmus sem fogja megmozgatni a polgári fantáziákat, ahogy ennek kudarcát már máshol is láthattuk.

Ez a vágy arra, hogy ne lehessen őket összesmosni a „bukott baloddallal”, magyarázza azt a döntésüket is, hogy kerülnek az olyan témákat, mint Katalónia és a többi régió önrendelkezése, az abortuszhoz való jog vagy a monarchia kérdése, melyek hagyományosan megosztó ügyek Spanyolországban, szigorú határvonalat vonva a jobb- és a baloldal közé. A fent idézett cikkben Iglesias védelmébe veszi az el nem köteleződés politikáját:

„Mikor ragaszkodunk ahhoz, hogy kilakoltatásokról, korrupcióról és egyenlőtlenségekről beszéljünk, és igyekszünk elkerülni a vitákat olyan kérdésekről, mint az ország államformája (monarchia vagy köztársaság), a történelmi emlékezet vagy a börtönpolitika, ez nem azt jelenti, hogy nincs véleményünk ezekről az ügyekről, vagy hogy »méréseltük« az álláspontunkat. Inkább abból a feltételezésből indulunk ki, hogy az intézményes hatalom gépezete nélkül nincs értelme ezen a ponton olyan harcokra koncentrálni, amelyek elidegenítenének minket az olyan emberek többségétől, akik nem vallják magukat »baloldalinak«. Márpedig anélkül, hogy többségben lennénk, nem tudunk hozzáférni az adminisztratív gépezethez, amely lehetővé tenné számunkra, hogy más körülmények között vívjuk meg ezeket a diszkurzív csatákat, miközben be tudnánk avatkozni közpolitikákkal” (Iglesias 2015b).

Ez távolról sem írja le, hogy hova fejlődött ez a szituáció, de erről később lesz szó. De még ha el is fogadjuk, hogy valaki képes ilyen módon elrejteni radikalizmusát és újrendezni a politika terét, ez a stratégia akkor is halálra van ítéelve – arról nem is beszélve, hogy mennyire elitista és antidemokratikus ez a hozzáállás.

A Sziriza esete ebben a kérdésben is nagyon tanulságos. A pártra és vezetőire nehezedő nyomást képtelenség volt kezelni kétértelmű megnyilvánulásokkal és a „majd meglátjuk, ha megválasztottak”-jellegű hozzáállással. Ehelyett történelmi kapitulációt láttunk, amit minden idők egyik legszigorúbb szerkezeti kiigazítási programja követett. Ezt súlyosbította a tény, hogy a kisméretű forradalmi frakciót leszámítva a párt egyetlen főbb irányzatának sem volt valódi célja a tömegek mobilizációja és az osztályharc kiélezése, ami megfelelő ellensúlyt rakott volna Cípraszra. Van kapcsolat a két tényező között: egy mobilizált, magabiztos társadalmi osztályt sokkal nehezebb félrevezetni és elárulni, mint egy

passzívát. És bár a munkásosztály passzivitása nem feltétlenül tudatos célja a reformizmusnak, de egyértelműen mellékterméke annak a stratégiának, ami választási politikától remél komoly társadalmi változást, és amit a Szirizán és a Népfronton belüli eurokommunista és sztálinista vonal képviselői is egyaránt támogatnak.

Ugyanez a folyamat bontakozott ki a Podemoson belül is, annak ellenére, hogy a pártnak még esélye sem volt a saját jogán választást nyerni. De talán nem is baj, hogy ez a helyzet. Tekintve, hogy a Podemos sokkal kevésbé gyökerezik a baloldali tradíciókban, mint a Sziriza, hogy a spanyol munkásosztály sokkal kevésbé militáns, mint a görög, és hogy Iglesias és csapata liberális-autoriter elképzelésekre építette pártját, könnyen állítható, hogy egy Podemos-győzelmet követő helyzet sokkal rosszabb lenne, mint ami tavaly köszöntött a baloldalra Görögországban.

EREDMÉNYEK ÉS KILÁTÁSOK

Napjainkban egy sor tényező alakítja a spanyol helyzetet. Az első gazdasági jellegű. Habár az általános helyzet Európában továbbra is instabil, a spanyol gazdaság 2013 közepe óta növekszik: 2015 utolsó negyedében pedig az évesített növekedési ráta elérte a 3,4%-ot. Ez a növekedés vegyes hatással van a munkásosztály életére. A munkanélküliségi ráta a teljes lakosság körében 21% fölött maradt, a fiataloknál pedig a katasztrofálisan magas 46%-on tendál. Mindeközben a spanyol GDP és a háztartások átlagos jövedelme többé-kevésbé visszatért a válság előtti szintre (Eurostat 2015). Bár sokan továbbra is szenvednek, a válság és a gazdasági összeomlás közvetlenül fenyegető érzése enyhült.

Ez a gazdasági stabilizáció a politikára is hatást gyakorolt, és lelassította a két legnagyobb párt népszerűségvesztését. 2014-ben sokat írtak arról, hogy hamarosan a PSOE a PASZOK sorsára fog jutni, mivel sokan reménykedtek a balközép párt görögországihoz hasonló szétesésében. Ezek a remények csak részben váltak valóra, a PSOE ugyanis viszonylag jó eredményeket ért el az andalúziai és katalóniai regionális választásokon és sok szavazatot kapott a decemberi parlamenti választásokon is. Tagadhatatlanul gyengült a párt, hiszen 6 millióval kevesebb szavazatot gyűjtött, mint 2008-ban, és csak 500 000-rel kapott többet, mint a Podemos. Azonban állapota nem végzetes. Szembetűnő a kontraszt Görögországgal. További vizsgálódásra lenne szükség ahhoz, hogy ennek okait részleteiben is megértjük, de mindez nagy valószínűséggel a spanyol állam jobb gazdasági helyzetéből, a 2008 és 2012 között Görögországban zajló szervezkedéshez képest szinte elhanyagolható társadalmi küzdelemből, és döntően abból a tényből adódik, hogy a PSOE inkább a megszorítások bevezetése ellen, mint mellett foglalt állást. A helyzet eltér a nemzetközi baloldal nagy részének optimista előrejelzéseitől, ennek pedig emlékeztetnie kell minket arra, hogy

rendkívüli óvatossággal járunk el, mikor általános állításokat teszünk anélkül, hogy figyelembe vennénk az adott helyhez és időhöz kötődő befolyásoló tényezők egész sorát.

A jobboldalon még drámaibb volt a fragmentálódás, mivel a média által felkapott Ciudadanos kikelt katalóniai gubójából, hogy megküzdjön a PP-vel a jobboldali szavazatokért. Az új párt ötvözi a populista stílust és a társadalmilag valamelyest liberálisabb közpolitikát a neoliberais gazdaságpolitikával, a technokráciára való erős hajlammal és a szeparatizmussal és a regionális autonómiával szembeni erős szembenállással. Általánoságban véve tehát a Ciudadanos úgy állítja be magát, mint a spanyol nacionalizmus egy fiatalosabb és kevésbé korrupt verzióját. A párt gyorsan növekedett ebben az évben: az andalúziai regionális választásokon 2015 májusában 9%-ot értek el, Katalóniában pedig pár hónappal később a szavazatok példátlan 18%-át szerezték meg, 10%-ot növekedve az előző választásokhoz képest. Fő bázisuk a neoliberális jobboldal azon része, amelyik dühös a korrupt és szociálisan konzervatív PP-re. Aggasztó módon a PSOE szavazóbázisának nagy része is szimpatizál velük: egy közvélemény-kutatás szerint a PSOE-szavazók 61%-a szívesen látná kormányon a Ciudadanost, míg a Podemosról csak 25%-uk gondolja ugyanezt. És bár arra kevés bizonyíték van, hogy a Podemos-szavazók átpártoltak volna a Ciudadanoshoz, országos megjelenésük mindenképpen korlátozza a Podemos lehetőségét arra, hogy a protesztaszavazatokból hegemoniát építsen ki, úgy állítva be magát, mint a spanyol politika rivális nélküli harmadik pártját. A „jobboldali Podemos” létrehozásának stratégiáját a polgári sajtó és a spanyol államszervezet bizonyos részei is erősen támogatták, ez a stratégia pedig eddig meglehetősen sikeresnek bizonyult. Végül a szavazatoknak csak a 14%-át szerezték meg a parlamenti választáson, de a Ciudadanos középtávon továbbra is a Podemos akadálya marad, és a továbbiakban valószínűleg fontos szerepet játszik majd a konzervatív erők megújításában és a politikai rendszer stabilizálásában.

Az eddig tárgyalt tényezőkre a Podemos vezetősége nem tud közvetlen hatást gyakorolni. Hiba lenne azonban alábecsülni a párt vezetői által az utóbbi 12 hónapban elkövetett stratégiai hibákat. A párt folyamatos mérséklődésére már kitértünk, és ez határozottan hatással volt a potenciális támogatóira. Azonban voltak események, melyek kiemelték és felnagyították a mérséklődés hatásait. Az egyik legfigyelemreméltóbb ezek közül a párt egykori vezéregyéniségének, Juan Carlos Monederónak a lemondása volt, aki Iglesias és Errejón mellett 2014-ben a párt alapításának központi figurája volt. Lemondási nyilatkozatában a következőképpen magyarázta döntését: „a Podemos azért szembesül ilyen problémákkal, mert többé nincs ideje találkozni az alulról szerveződő támogatói körökkel, hiszen már fontosabb kapni egy percet a tévében”, valamint növekvő szakadékról beszélt „a mérsékelt tagok és azok között, akik ragaszkodnak a gyökereinkhez” (Monedero 2015). Ez az esemény megerősítette a gyanút, hogy a Podemoson belüli baloldali csoportok egyre inkább elidegenedve érzik magukat a párttól.

Szintén romboló hatású volt a tény, hogy Iglesias támogatta a Sziriza vezetését, amikor az elfogadta a megszorításokat. Mikor Aléxisz Ciprasz elfogadta azt az érvet, miszerint nincs alternatíva a megszorításokkal szemben, munkások millióinak a reményeit törte össze Európa-szerte. Ez a katasztrofális visszavonulás mindenütt hiteltelenítette a radikális baloldal megszorításellenes politikáját, ami cinizmushoz és kétségbeeséshez vezetett. Még azok számára is, akik szerint Ciprasz nem adta el magát, egyértelműen világos lett, hogy a kormánypolitika alapvető megváltoztatása nem pusztán egy új párt megválasztásán múlik. Magabiztos mozgalmak híján, amelyek képesek felillantani alternatív lehetőségeket, a helyzet könnyen vezet a „kisebbségi rossz” politikájához, valamint passzíválódáshoz, melyek közül egyik sem segíti a baloldalt. Ami összetettevé teszi ezt a problémát, az az tény, hogy Iglesias és Errejón többször is védelmébe vette az új megszorításokat.

Talán a legnehezebb ügyek a Podemos számára mostanában a régiók autonómiája és Katalónia függetlensége voltak. A spanyol állam több tartományból áll, melyek közül számosan külön nyelve és saját társadalmi és kulturális hagyományai vannak, amik durván el voltak nyomva Franco diktatúrája alatt. A liberális demokráciába való átmenet óta néhány régió hangos kisebbsége elszántan harcol a szélesebb autonómiáért, néhányan pedig odáig mennek, hogy teljes függetlenséget követelnek tartományuknak. Katalónia most ennek a mozgalomnak a szíve, ahol százezres tiltakozó akciók zajlottak az elmúlt években. A katalán önrendelkezéssel szemben határozta meg magát a politikai jobboldal és jórészt a PSOE is, bár Zapatero alatt a szocialisták kísérleteztek a feszültségek enyhítésével. A Podemos számára az jelenti a fő nehézséget, hogy az autonómiát és függetlenséget követelő mozgalom meghaladja az osztálytagozódást, és a nemzeti befolyásra törekvő baloldali párt szempontjából előnytelenül dichotomizálja a politikai teret. A mozgalom egyértelműen polgári erők által vezérelt folyamat, különösen a regionális médiamágnások és a Jordi Pujol, korábbi katalán miniszterelnök körül szerveződő polgári és középosztálybeli erők aktívak benne. Ők, megőrizve a spanyol állam egységét, kiterjedt regionális hatalmat akarnak, bár sok támogatójuk a teljes autonómiát preferálná. Mára megerősödött egy baloldali álláspont is a függetlenség mellett, amelyet leginkább a CUP párt képvisel. Baloldali pártként a CUP és követői a teljes autonómiáért folytatott kampányt összekötik a megszorítások politikájával és a neoliberalizmussal való elégedetlenségekkel. Másrészt viszont a függetlenség támogatottsága Barcelona munkásnegyedeiben a legalacsonyabb, ahol az átlagosnál gyakrabban beszélik a kasztíliai nyelvet és azonosulnak a kasztíliai kultúrával (Miley 2015b). Ezt részben az a tény magyarázza, hogy sok munkás költözik Katalóniába a spanyol állam elmaradottabb régióiból. Ezek a közösségek viszonylag ellenségesen viszonyulnak a függetlenség kérdéséhez, más ügyekben azonban jóval kevésbé konzervatívak.

Mindebből jól látszik, hogy a katalán függetlenség nehéz kérdés a baloldal számára. Skóciával ellentétben a legfőbb függetlenségpárti szervezetek határozottan

megszorításpártiak, emellett pedig Katalónia az Ibériai-félsziget leggazdagabb és legfejlettebb régiója. Ennek ellenére a forradalmi baloldal két legnagyobb szervezete erősen támogatja a teljes függetlenséget, azzal érvelve, hogy ez a folyamat előidézője lehet egy szélesebb társadalmi mozgalomnak, amely egyszerre növelheti a munkásosztály magabiztosságát és gyengítheti a spanyol eliteket. Mások azzal vágnak vissza, hogy ez a mozgalom jellegének alapvető félremagyarázása, mivel a függetlenség elsősorban a katalán központi ügye, és csak megerősíti a polgári erőket azért, hogy eltereli a figyelmet a központi és a tartományi kormányzás gazdasági fenyegetéseiről. Mindkét érvelésben van igazság, de mindent összevetve nehéz belátni, hogy a baloldal miképpen lenne képes megvédeni a spanyol állam egységét. Ebben a kérdésben is ajánlott körültekintőnek lenni: hiba lenne túlzott radikális potenciált látni egy olyan folyamatban, amelyet szinte teljesen Arturo Mas dominál.

A maga részéről a Podemos egy tudatosan kétértelmű pozíciót vett fel annak érdekében, hogy a függetlenségi vita mindkét tételére behízelegje magát. Ezt a hozzáállást Iglesias korábban idézett, *New Left Review*-ban megjelent cikkében úgy igazolta, mint fontos lépést a tradicionális bal/jobb felosztás felforgatása és ezáltal az ezen a dichotómián felülemelkedő populista szubjektum megkreálása felé. Ez a stratégia drámaian elbukott a 2015-ös katalán választásokon, amire sokan mint függetlenségi népszavazásra tekintettek. Újra idézve Antentas szavait: „Távol attól, hogy egy hegemonikus projekt »motorja« (Iñigo Errejón szófordulatát használva) legyen, a Podemos lyukas szitává vált, amit ellenfelei törnek éppen ketté”.¹⁰

Ezek a törések a párton belül is leképeződtek; a helyi jelöltek nyíltan kiálltak a függetlenség mellett, míg Iglesias és a pártvezetés többi tagja tartózkodott a kérdésben, figyelmüket elsősorban az az évben esedékes parlamenti választások kötötték le. Ez komoly károkat okozott a Podemos megítélésében. A kétarcú politika megerősítette a növekvő gyanút a baloldal egyes csoportjaiban, hogy a Podemos az addigi pártokhoz hasonló stratégiát alakított ki. Ennek eredményeképp a katalán választások során sok szavazatot vesztek mind jobb-, mind baloldaltól. A CUP azzal nyert támogatókat, hogy egyszerre foglalkozott a regionális függetlenséggel és a társadalmi-gazdasági igazságossággal, míg a Ciudadanos azokat a függetlenségellenes, városi munkásosztálybeli szavazókat szerezte meg magának, akik egyébként a Podemossal szimpatizáltak volna.¹¹ A már említett tényezőkkel kiegészülve ez a viszonylag szerény eredmény a párt stagnálását jelezte nem sokkal a parlamenti választási kampánya előtt.

10 Josep Maria Antentas: 27s un terremoto que no se quedara ahi a Públicóbban 2015. szeptember 28-án.

11 Josep Maria Antentas: 27s un terremoto que no se quedara ahi a Públicóbban 2015. szeptember 28-án.

A Podemos 2015-ös politikai manőverei kétségeket támasztanak afelől, hogy a párt vezetősége képes-e komoly alternatívát kínálni a spanyol és az európai kapitalizmus megszorításokon alapuló politikájával szemben. És bár még nem hagyták el tömegek a Podemost, tagadhatatlan változás figyelhető meg a párt vezetőivel kapcsolatos attitűdökben a párt balszárnya felől. A mézeshetek időszaka, amit Iglesias 2014-ben élvezhetett, végleg a múlté; a párt egy nagyon fontos, a baloldali aktivista közegen alapuló része nyíltan támadja a „sakktábla közepének” elfoglalására irányuló stratégiát (Iglesias 2015c). Habár számszerűen kevesen vannak, ez a réteg szignifikáns részét képezi a párt aktív tagságának, és potenciálisan fontos szerepet játszhat a jövőben.

Mindezek dacára a decemberi választásokon elért biztató eredmény arról árulkodik, hogy ezek az ügyek nem járatták le a Podemost a szélesebb nyilvánosság szemében. Bár 2015 során folyamatosan csökkent a támogatottságuk, egy kései, ám erőteljes növekedési hullámnak köszönhetően végül a szavazatok 21%-át gyűjtötték be, többet, mint amennyire bárki számított volna akárcsak a választások előtt egy hónappal. Nem telt még el elég idő ahhoz, hogy ennek a második népszerűségi hullámnak az okait teljességében megértsük.

Az egyik kulcsfontosságú tényező az volt, hogy stratégiát váltottak a nemzeti kérdésben. Szeptemberben Iglesias még arról beszélt, hogy a nemzetiségi ügy túl megosztó, decemberben viszont már a spanyol sovinizmus antidemokratikus jellegét kritizálta, és a Podemos egyetlen nagyobb pártként állt ki amellett, hogy Katalónia és a többi szeparatista régió népszavazáson dönthesse függetlenségéről. A látványosan javuló eredmények Katalóniában és Baszkföldön magukért beszélnek.

Túl korai lenne megkísérelni a meggyőző választási eredmények átfogó elemzését, de az okok közt biztosan ott van a kifejezetten gyenge PSOE-kampány, az új megjelenő hivatkozások az Indignados mozgalomra és más aktivista megmozdulásokra, a szövetségkötés hiteles baloldali mozgalmakkal Katalóniában és máshol, valamint a sokévnnyi visszaesés által előidézett alacsony várakozások a munkások részéről.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Podemos populista politikáját tágabb kontextusban kell elhelyezni: a szakszervezetek hiteltelenné váltak a sokévnnyi állandó visszavonulás és a tőkésosztállyal való kollaboráció miatt, az osztályharc intenzitása történelmi mélyponton van, a baloldal darabjaira hullott szét. Ennek eredményeképp 2011-es megjelenésekor az Indignados mozgalom nem rendelkezett egyértelmű követelésekkel és valódi szervezeti felépítéssel, csak zavaros politikával, és e tényezők miatt bukásra volt ítélve. Habár Mason és mások helyesen mutattak rá, hogy 2011 óta egy sor társadalmi mozgalomban megőrződött valami az Indignados

szellemiségéből, a széles körű társadalmi forradalom korai hónapok jellemző érzése valójában sosem tért vissza.¹² A Podemos két évvel később bukkan fel, kikristályosítva az Indignados számos politikai gyengeségét. A valódi demokrácia mellőzése – ami ebben az esetben egy mitikus horizontalizmus támogatásában fejeződik ki – elősegítette egy hipercentralizált és kifejezetten autoriter pártstruktúra kialakulását. A politika általános anarchisztikus elutasítása utat nyitott a vitának arról, hogy a kapitalista állam intézményeit el kellene foglalni, ha nyilvánvalóvá válik, hogy azokat kikerülni nem tudják.

A Podemos három eredeti vezetője közül Errejón képviseli a legegységelműbben és legkövetkezetesebben ezt a jobboldali álláspontot. Mint a bolíviai kormány egykori tanácsadója, nem is leplezi rosszallását az antikapalista baloddallal szemben, aminek képviselői számos alkalommal csaptak össze Morales fejlődéspárti programjával (és rohamrendőrségével). A marxistákkal való egyet nem értését a következőképpen foglalja össze:

„Azzal a »mozgalmisták« és szélsőbaloldaliak által vallott állásponttal szemben, amely azt állítja, hogy »nincs rövidebb út«, a – »felülről« és nem »alulról« született – Podemos azt állítja, hogy a választási időszak egyben a politikai identitások kifejezésének és megalkotásának időszaka. [...] A vezetőségtabut szintén megkérdőjeleztük. Egyes liberális álláspontok szerint – de nagyrészt a baloldal is egyetért ezzel – egy karizmatikus vezető inkompatibilis a valódi demokráciával... [Számunkra] a vezetőség stratégiai használata nem egy kiegészítő elem vagy esetleg egy láb-jegyzet, hanem a politikai folyamat egyik központi összetevője” (2014).

Figyelemre méltó, hogy az írás mennyire hangsúlyozza azt a bizonyos „felülről jövő” aktivitást. A cikk szabályosan ünnepli a felülről lefelé alkalmazott stratégiai és taktikai eszközöket, legyen szó diszkurzív konstrukciókról, választási szereplésről, vagy a végső célról, az állam igazgatásáról. Minden ilyen esetben a hatalommal rendelkezők a történelem mozgatói, míg a tömegek megmaradnak a tárgyának. Ezért kell egy erős, megingathatatlannak vezető, aki kellő hatalmat birtokol ahhoz, hogy megtegye, amit meg kell tenni. Természetesen mindig ott van egy kötelező utalás az alulról szerveződő aktivizmusra, de egyértelmű, hogy nem az van fókuszban. Nehéz nem úgy olvasni Errejón munkáját, mint egy baloldali autoritarianizmus kiáltványát, amely interpretációt a Podemos belső működésének tapasztalata is alátámasztja.

Ha az Iglesiassal és csapatával szemben megfogalmazott kritika túlzónak vagy nyersnek tűnik, az pusztán a baloldal előtt álló óriási feladat tükrö. A jelenlegi válság számos,

12 A lendületes „mareas” mozgalmak – olyan társadalmi mozgalmak, melyek konkrét ügyekre fókuszálnak, mint az egészségügy és az oktatás – részben kivételek, de politikai hatásuk nem hasonlítható az Indignados csúcsidőszakához.

munkásokkal szembeni aljas támadást eredményezett egész Európában, aminek következtében romlottak az általános életfeltételek, különösen a déli perifériákon. Hatalmas ellentmondás feszül az ezen folyamatok által gerjesztett harag és a megszorításokat támogató politikai osztály között. Így hát haladéktalanul szükség lenne olyan demokratikus és emancipatorikus alapokra épülő baloldali pártokra, melyek alternatívát tudnak kínálni az elgyengült szociáldemokratáknak és új küzdelmek sorát inspirálhatják.

Azonban ez nem szabad, hogy azt jelentse, hogy vakon ki kell állnunk bármelyik újonnan felbukkanó erő mellett, amely a fennálló rendszer ellenfelének állítja be magát. Ahogy arra Antentas (2015b) is rámutat: „[a helyzet] kedvez az inkonzisztens és kapkodó változást ajánló alternatív politikai projektek megerősödésének és a stratégiai következetlenségnek, ami egyből nyilvánvalóvá válik, amint eljön az igazság pillanata”.

Beppe Grillo Öt Csillag Mozgalma tökéletes példája mindennek, hiszen nem csinál mást, mint deradikalizálja a politikát és eltéríti a politika terét, mikor az amúgy a baloldalnak kedvezett volna. A válságra reagáló, egyértelműen jobboldali pártok is felbukkantak, különösen Kelet-Európában. Emiatt tehát semmi alapvetően progresszív nincs az „új” fejleményekben.

A spektrum másik végén a Sziriza esetét találjuk, amely jelentős részben a régi baloldal termékeként egy ideig képes volt baloldali irányba terelni a munkáosztály reményeit. Sok tekintetben ez volt a legjobb forgatókönyv a baloldal újraéléde számára, de a párt vezetői – és a belső ellenzék nagy része – bebizonyították, hogy képtelenek felnőni a kihívásokhoz, amelyekkel a választások során szembesültek. Bár kis mérete folytán képtelen volt jelentős hatást gyakorolni az események általános haladási irányára, a Sziriza mindenféle reformizmus illúziójától mentes forradalmi frakciója azt bizonyította, hogy a radikálisok növekvő hálózatának formájában valamit mégiscsak sikerült megmenteni a harmadik memorandum romjai közül (Amstrong 2016).

Ott van továbbá a brit helyzet, ami megint csak megmutatja a politikai helyzet képlékenységét. A konzervatív és kiüresedett Munkáspárt egyik legmarginálisabb frakciójának viszonylag ismeretlen tagja képes volt átvenni a pártvezetést, de csak miután újra lángra lobbantotta a hosszú évek neoliberális politikája miatt kiábrándult emberek százezreinek képzeletét. Ennek az lett az eredménye, hogy a Munkáspártot jelenleg a valaha volt legbaloldalibb vezetője irányítja, egy valódi szocialista és aktivista, aki több tízezer változásra éhes és a toryk legyőzését remélő embert vonzott be a pártba. A brit Sziriza megtelemetésének megannyi kezdeményezése és kudarca után a baloldalnak most ezzel a példátlan helyzettel kell kezdenie valamit.

Ezen a korlátozott áttekintésen is jól látszik, hogy a jelenlegi körülmények komoly taktikai rugalmasságot követelnek meg a forradalmi baloldaltól, és batorság lenne általánosítani egy specifikus helyzet meglátásait és taktikáit. A helyi körülményeket mindig egy

sor olyan tényezőn keresztül érthetjük csak meg, mint például a jobboldal erőssége, a szakszervezetek és a baloldal politikája és befolyása, vagy a gazdaság helyzete, és így tovább. Ezek közül a legfontosabb tényező az alulról jövő társadalmi küzdelmek mennyisége és minősége, amelyből frusztrálóan kevés van a színen.

Egy olyan baloldal számára, amelyik bátran bekapcsolódik a valódi küzdelmekbe, az ilyen ellentmondásos folyamatokba való beavatkozás egyenesen kötelesség, de csak amennyiben ez a cselekvés a lehetőségek és kockázatok józan felmérésén alapul. Ez pedig megkívánja a szövetségesek, ellenfelek, és általában az osztályharc politikájának és trendjeinek alapos elemzését. Szintén megkívánja az olyan forradalmárok megszervezését, akik képesek egy ilyen helyzetértékelés elvégzésére, valamint arra, hogy aztán végrehajtsák a taktikai műveleteket anélkül, hogy a leszámolások és a szektáriánus kivonulás kísértésébe esnének. Egy ilyen szervezet mérete és ereje szintén kulcstényező a lehetőségek meghatározásakor.

Egy független forradalmi szervezet szükségességét bizonyítja a Sziriza és a Podemos reformista vezetői részéről a szélsőbaloldal iránt tanúsított ellenséges magatartás. Cíprasz és Iglesias egyaránt azt követelte, hogy a szocialisták adják fel demokratikus jogukat a független szerveződésre, hagyjanak fel saját műveik publikálásával, és helyette egy felületes és megkérdőjelezhetetlen „egységre” szólítottak fel. A Sziriza esetében a Nemzetközi Munkás Baloldal (DEA) sikeresen védte meg saját jogait azáltal, hogy szövetséget kötött a baloldal más tagjaival, ez a mozzanat pedig egyre fontosabbá vált a válság kiteljesedésével.

A Podemoson belül az *Izquierda Anticapitalista* (IA) csoport arra a nehéz döntésre jutott, hogy formálisan felosztatja magát, miután elvesztett egy szavazást a Podemos alapító konferenciáján. Ez egy Iglesias által hangszerelt manőver volt annak érdekében, hogy megsemmisítse a fő ellenpólust a párton belül. Nehéz innen megítélni, de úgy tűnik, hogy ez komoly hiba volt: elkerülhetetlenül csökkenteni fogja a csoport koherenciáját, láthatóságát és taktikai kapacitását az eljövendő politikai csatákban.

A dolog pozitív oldala az, hogy ezek az emberek létrehozták az *Anticapitalistas* nevű platformot a Podemoson belül, és továbbra is kiadják nagy hatású elméleti folyóiratukat, a *Viento Surt*, amit sokan olvasnak, és ami a csoport nem hivatalos szócsövéként szolgál. És bár Iglesias kizárta a jelöltjeiket az országos választási listáról, az *Anticapitalistas* tagjai sikeresen manőverezték be magukat regionális parlamentekbe és városi tanácsokba, leginkább Katalóniában, ahol a kilencből három helyi parlamenti képviselő ennek a frakciónak a tagja. Összességében tehát őrzik a saját elveiket, és egy radikális baloldal felépítéséért harcolnak a párton belül.

Mindenesetre a Podemoson belüli baloldal előtt hatalmas kihívások tornyosulnak. Az első ezek közül az, hogy erősen kritizálják egy kisebbségi PSOE-kormány támogatását. Ez az ügy egyre fontosabbá fog válni, főleg, ha a következő választásokból egyik párt sem

kerül majd ki egyértelmű győztesként. Óriási lesz a nyomás a PSOE-kormány támogatása vagy egyenesen egy kormánykoalíció érdekében, de ennek mindenképpen ellen kell majd állni. A baloldal mindig hitelét veszítette, amikor jobboldali szociáldemokrata pártok által vezetett kormányokat támogatott, mint ahogy az jól látszik az olasz *Rifondazione Comunista* 2000-es évek eleji példáján.

A választások utáni időszak másik kihívása a párt eltérítése lesz a jelenlegi választás-központúságtól. Még nem tudni, hogy a Podemos ki fog vagy egyáltalán ki tud-e dolgozni egy stratégiát, ami a szakszervezetekben és társadalmi mozgalmakban végzett munkára helyezi a hangsúlyt, de ennek a folyamatnak a kimenetele döntő jelentőségű lesz. Tekintve, hogy az Indignados mozgalom emléke halványul, az alulról szerveződő aktivizmus újraépítésének elutasítása azt jelentené, hogy a Podemos aláássa saját sikerének alapjait és általánosságban a munkásosztály küzdelmét.

Csak idővel derül majd ki, hogy az *Izquierda Anticapitalista* lazább platformként való újraalapítása ezeknek a vitáknak a megnyeréséhez, illetve a fő cél eléréséhez vezet-e, ami természetesen egy forradalmi marxista áramlat felépítése lenne Spanyolországban. Az azonban biztos, hogy a Podemoson belüli csaták a bal- és a jobboldal között folytatódni fognak, miközben a spanyol politika instabilitása továbbra is kihívások és lehetőségek sorát állítja majd a párt elé. Mind a populizmust, mind az azt hirdető pártvezetést le kell győzni ahhoz, hogy létrejöjjön egy olyan baloldal, amely képes komoly kihívást jelenteni a kapitalizmus számára Spanyolországban.

Fordította: Jasik Barbara és Vajda Dorina
Az eredetivel egybevetette: Nagy Kristóf és Sidó Zoltán

HIVATKOZOTT IRODALOM

Armstrong, Mick (2016): The Broad Left Party Question after Syriza. In: *Marxist Left Review*, No. 11.

Antentas, Josep Maria (2015a): Spain: The Indignados Rebellion of 2011 in Perspective. In: *Labor History*, Vol. 56., No. 2.: 136–160.

Antentas, Josep Maria (2015b): Looking for Lost Momentum. In: *Socialist Worker*.
Interneten: <http://socialistworker.org/2015/09/30/looking-for-lost-momentum>
(Letöltve: 2017. 10. 26.).

Barnett, Anthony (2011): We Have Broken the Silence: Fresh from Madrid, a Member of the Communications Team of the 15 May Movement. In: *Open Democracy*.
Interneten: <https://www.opendemocracy.net/beatriz-pérez-anthony-barnett/>

- we-have-broken-silence-fresh-from-madrid-member-of-communications-team (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Barriere, Manel – Andy Durgan – Sam Robson (2015): The Challenge of Podemos. In: *International Socialism*, No. 145. Interneten: <http://isj.org.uk/the-challenge-of-podemos>
- Bensaïd, Daniel (2015): *An Impatient Life: A Memoir*. Verso.
- Blakeley, Georgina (2012): Los Indignados: A movement that is Here to Stay. In: *Open Democracy*. Interneten: <https://www.opendemocracy.net/georgina-blakeley/los-indignados-movement-that-is-here-to-stay> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Errejón, Iñigo (2014): Spain's Podemos: An Inside View of a Radical Left Sensation. In: *Links International Journal of Socialist Renewal*. Interneten: <http://links.org.au/node/3969>. (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Eurostat (2015): *Real Adjusted Gross Disposable Income of Households Per Capita*. Interneten: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=t ec00113> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Freeman, Jo (1972): The Tyranny of Structurelessness. In: *The Second Wave*, Vol. 2., No. 1. Interneten: http://library.duke.edu/digitalcollections/wlmpc_wlms01018 (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Geier, Joel (2008): Capitalism's Worst Crisis since the 1930s. In: *International Socialist Review*, No. 62.
- Geras, Norman (1987): Post-Marxism? In: *New Left Review*, I. No. 163.
- Harman, Chris (1968): Party and Class. In: *International Socialism*, No. 35.
- Harman, Chris (2007): Gramsci, the Prison Notebooks, and Philosophy. In: *International Socialism*, No. 114.
- Humphrys, Liz – Tad Tietze (2013): Anti-Politics: Elephant in the Room. In: *Left Flank*. Interneten: <http://left-flank.org/2013/10/31/anti-politics-elephant-room> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Humphrys, Liz – Tad Tietze (2014): Anti-Politics and the Return of the Social: A Reply to Alex Callinicos. In: *International Socialism*, No. 144.
- Iglesias, Pablo (2015a): Spain on Edge. In: *New Left Review*, No. 93.
- Iglesias, Pablo (2015b): Understanding Podemos. In: *New Left Review*, No. 93.
- Iglesias, Pablo (2015c): La centralidad no es el centro. In: *Público*. Interneten: <http://blogs.publico.es/pablo-iglesias/1005/la-centralidad-no-es-el-centro/> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Laclau, Ernesto ([2005] 2011): *A populista ész*. Noran.
- Laclau, Ernesto – Chantal Mouffe (1985): *Hegemony and Socialist Strategy*. Verso.
- Lewis, Tom (2015): Podemos and the Left in Spain. In: *International Socialist Review*, No. 98.

- López de Miguel, Alejandro (2015): Vamos a construir una maquinaria de Guerra electoral. In: *Público*. Interneten: <http://www.publico.es/actualidad/construir-maquinaria-guerra-electoral.html> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Lopez, Daniel (2014): Georg Lukács's Theory of Revolution. In: *Marxist Left Review*, No. 8.
- López, Isidro – Emmanuel Rodríguez – Pablo Carmona (2015): The Future of Podemos. In: *Jacobin*. Interneten: <https://www.jacobinmag.com/2015/05/podemos-iglesias-spain-elections-populist> (Letöltve: 2017. 10. 26.).
- Mason, Paul (2011): *Why It's Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions?* Verso.
- Mason, Paul (2013): From Arab Spring to Global Revolution. In: *The Guardian*.
- Mason, Paul (2015): What was the point of the Tsipras referendum? In: *Channel 4 News*. Interneten: <http://blogs.channel4.com/paul-mason-blog/4131/4131-2> (Letöltve: 2017.10.26.).
- Miley, Thomas Jeffrey (2015b): Independence for Catalonia? A Sociological Account of the Recent Surge in Secessionism. (Megjelenés alatt.)
- Miley, Thomas Jeffrey (2015a): The Political Consequences of Austerity in Spain. (Megjelenés alatt.)
- Molyneux, John (2011): *Anarchism: A Marxist Criticism*. Bookmarks.
- Monedero, Juan Carlos (2015): Monedero dimite de Podemos: 'Me siento traiciona'. Interneten: https://www.youtube.com/watch?v=hWNqlz_ZYXs&app=desktop. (Letöltve: 2017.10.26.).
- Stobart, Luke (2014a): Whatever Happened to the Indignados? Radical Struggle. In: *Left Flank*. Interneten: <http://left-flank.org/2014/03/17/whatever-happened-indignados-part-1> (Letöltve: 2017.10.26.).
- Stobart, Luke (2014b): Understanding Podemos: Radical Populism. In: *Left Flank*. Interneten: <http://left-flank.org/2014/11/14/understanding-podemos-23-radical-populism> (Letöltve: 2017.10.26.).